

Csire Gabriella

Az akaratos Kis Medve

Mese vogul epikus ének nyomán

A vogulok (vagy ahogyan magukat nevezik, manysik) a magyarság legközelebbi nyelvrokonai. Nyugat-Szibériában élnek, Oroszország területén, az Ural-hegységtől keletre, az Ob és mellékfolyóinak vidékén a törzsrokon osztjásokkal (hansik) együtt alkotott nemzeti körzetben. Ősi földjük, Jugria hajdanán nagy kiterjedésű volt. A harcok népe fölött több mint ötven fejedlem uralkodott. Katasztrófa vetett véget gazdagságuknak és kultúrájuknak. Az 1631-es pestisjárvány irtotta ki a lakosság túlnyomó többségét. A 19. században még tizenkétezer vogult számláltak. Azóta számuk lepadt pár ezerre. Megélhetésüket a tajga gazdag állatvilága biztosítja: a vadászat, a halászat és a rénszarvastartás.

A finnugor nyelvcsaládhoz tartozó magyarok és vogulok nyelvrokonságára Reguly Antal derített fényt. A nyelvtudós és etnográfus 1839–47 közötti szibériai expedíciója — a lovas kocsival, kutyával,

rénszarvasszánnal és gyalog megtett harmincezer kilométeres út — során értékes gyűjtőmunkát végzett a vogulok körében. Nagy műve, a Vogul népköltési gyűjtemény I-IV. (Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyatéka alapján közzéteszi Munkácsi Bernát, 1892–97) mentette át az utókornak nyelvrokonaink gazdag folklórkincsét.

E mű harmadik kötete tartalmazza a medveünnepeken énekelt medve-énekeket. „Csodálatos képekben bővelkednek a medveénekek — írta Reguly Antal egyik levelében —, amelyek költői lelkű nép gazdag képzelőerejéről tanúskodnak...”

Átdolgozásom, *Az akaratos Kis Medve* forrása A medve égből való leszállásáról szóló vogul medveének. A csillagkép kerettörténete a medve szokásos életének a foglalata. Az állat szemével láttatott történetek a vogul emberek életmódjába és környezetébe is betekintést engednek.

Kis Medve az Ég leánya volt. Kényelmes, szép házban élt. És épp a Napra látott, ha kinézett az ablakon.

Édesapja mindentől féltette mackólányát. Sosem hagyta egyedül. Amikor vadászni ment, hét lakatra zárta a ház ajtaját.

A fenséges Ég egy szép napon így szólt dédelgetett gyermekéhez:

— Megyek az erdőre, a csapdába hullt vadakat összeszedni.

A mackólány szeretett volna édesapjával tartani, de csak magában brumogott. Szólni nem mert.

Ég Atya fölvette aranyos bocskorát. Fekete-piros nyusztprémes ruhát öltött magára. Derekán öv, vállán palást, kezében kulcsomó.

— Az ajtót most hét lakatra zárom — mondta búcsúzóul. — Addig, míg távol leszek, ülj veszteg, édes lányom. Semmi kárt ne tégy a házban! Légy, mint mindig, engedelmes.

Az édesapa gondosan bezárta a házat, majd kiment az udvarra. Vesszőből font hótalpat kötött a lábára, úgy járta a sűrű vadont.

Kis Medve kényelmes szobájában, fekete és piros nyusztprémmel bélelt ágyán heverészett. Egyre csak azon töprengett, vajon milyen a messzi erdő, ahova édesapja vadászni jár. Ám egyszer csak vidám hangok ütötték meg a fülét. Lányok és legények énekszava jutott el hozzá a kinti világból.

A játszótér vidám, harsány zajára felkapta fejét a mackólány. Az ajtót záró hét lakatot erős kezével összetörte, és kiállt a küszöbre.

— Apám gyepes Földje van itt! — örvendezett Kis Medve.

Néhány hatalmas ugrással a magas ház mögé került. Kerek talpa csillogó ezüstbe süppedt. Vajon kié lehet e drágakincs? — fordította fürtös fejét ide-oda kíváncsian. Ekkor már egész közel járt hozzá a Föld, s az Ég leánya felujjongott:

— Még sose láttam ilyen szépet!

Aranysárga és bíborpiros fényben ragyogott a Föld. Tarka ruhás fiatalok laktak a csodás égitestet. A fűben pelyhes ruca tipegett, kicsi liba hápogott.

A pázsitos Föld lassan tovagördült. És megint egyedül maradt a mackólány.

— A színpompás világ milyen messze van tőlem! — eresztette búnak a fejét. — Nekem meg itt fenn kell rostokolnom örökös magányban!

Haragos szívvel tért vissza a házba Kis Medve. Mérgében szétdobálta a nyusztprémeket s az ajtó sarkához vágta. Mindent feldúlt, letaposott, összetört. Végül a jeges küszöbre ült. Vágyakozva gondolt a meleg fényű tarka Földre, s nem győzte törölgetni patakozó könnyeit.

Hallja nemsokára, amint édesapja nagy dírral-dúrral érkezik. Lábáról leoldozza a ház mögött az aranyos hótalpat, és összetöri. Dühösen viharzik be a házba, ékes övét elhajtja s le-föl járkal.

— Mit jelentsen ez? — mordult nagyot a fenséges Ég.

Hiszen látnia kellett, hogy a hét lakat darabokban hever, a nyusztprémes fekhely szanaszéjjel. A mackólány pedig búsan gubbaszt a havas küszöbön.

— Miért törted le házam ajtajáról a hét lakatot? — mennydörögte Ég Atya. — Mondd, leánykám, szobádat mért dúltad fel?

— Ott lenn, a Földön minden színes, aranybíbor! Selymes fűben liba hápog, patak partján ruca tipeg — szipogott Kis Medve.

— Ó, leánykám, kis butuska! — tette simogató kezét Ég Atya a fürtös kobakra. — Őszre hajlik az idő, kiszáradt már a rét füve, s hull a fák dércsípte levele. Ezért láttad sárgának és pirosnak a Földet, édes lánykám.

— Ég atyácskám — sírdogált a mackó —, ott lenn minden vidám, színes, szép! Nótázó lányok és legények lakják gyepes Földedet!

Válasz helyett indulatosan rohant ki a házból az ég ura. Nyomban összeszedett minden csorba élű fejszét, hegyetlen, törött, ócska szerszámot. A csomóba

gyűjtött vasat és az udvarban halmozódó ezüstöt a kovácsra bízta. Kívánságára a kovács háromszáz öl láncot készített a vasból, az ezüsből pedig bölcsőt, valóságos mesterművet. Ekkor dörgegelmes hangján így szólt Ég Atya:

— Akaratos lánykám, teljesítem vágyadat: lebocsátlak az emberlakta gyepes Földre!

Kis Medve hálatelt szívvel búcsúzott el Ég atyjától. Egy-kettőre helyet foglalt az ezüst bölcsőben.

Atyja erős kézzel fogta a háromszáz öl vasláncot. Óvatosan engedte egyre lejjebb a láncon függő ezüst bölcsőt. Száz ölnyi mélységben visszatartotta Ég és Föld között ringó gyermekét. A szél járását figyelte, mert attól függött, merre lódul a bölcső: sziklán innen vagy hegyen túl. Míg erre várt, zengő szóval így beszélt:

— Most téged, makacs lánykám, a Föld színére lebocsátlak, hol ruca tüpeg, liba hápog. De jól jegyezd meg: erdőben és réten termő bogyó lesz az eledeled. Hosszú téli alvásodhoz frissen szedett gyümölcsből rakj zsírpárnát hátadra és mellkasodra.

A fenséges Ég ismét eresztetni kezdte lefelé a vasláncon függő bölcsőt. Kétszáz ölnyi mélységben ismét visszatartotta az Ég és Föld között lebegő Kis Medvét. A szél járását figyelte, mert attól függött, merre leng ki majd a bölcső: sziklán innen vagy hegyen túl. Míg erre várt, mindeneket betöltő hangján így beszélt:

— Most téged, akaratos lánykám, a Föld színére lebocsátlak, hol vidám táncot jár legénnyel a lány. De jól jegyezd meg: ha ember építette éléskamra akadna utadba, azonnal állj tovább! Ha ember állította csapdára lelsz, fordulj vissza, oda se nézz! Ha ember emelte sírhalmot látsz, szedd az irhád, kerülj messze! Jól vésd az eszedbe: neked terített asztal a rét s az erdő. Édes bogyó lesz a táplálékom.

Míg így beszélt, lányát háromszáz öl mélyre bocsátotta alá a fenséges Ég. A mackólány, hipp-hopp, hamarosan földet ért. Édesapja ekkor az ezüst bölcsőt föl vonta a magasba.

Kis Medve kíváncsian nézett körül. De a gyepes földön hét csipkebokornál nem látott egyebet. Alig lépett egyet-kettőt, kerek talpába szúrós tövisek fúródtak. A Nap olyan forrón süttött, hogy vastag bundájában a mackólány szinte elalélt. Minden lábujja fájva fájt. Bundáját sűrű bokrok szaggatták és gyomra hangosan korgott az éhségtől.

Nehézkesen cammogott, alig vonszolta magát. Egyszer aztán cserjésre lett, fekete tőzegbogyót kínáló bokrokra. Ízlett a mackólánynak a friss gyümölcs, de nem lakott jól. Szüntelenül járt-kelt, le-föl csúszkált a szakadékos vízmosásban, csakhogy elverje éhét.

— Ég atyám — brummogta keservesen —, miért tettél le engem a zelnicebokrok sűrűjébe? Gyötör az éhség, a fáradtságtól majd összeroskadok. Sajog a talpam, ég a bőröm. Szép bundám csupa rongy. Hadd élhessek erdős ligetben, tobozt termő fák között! Könyörülj, segíts rajtam, édesapám!

Ég Atya meghallgatta esdeklő gyermekét, és meleg szellő hangján így susogott a mackólány fülébe:

— Erős szép lányom, miért járnád a csipkebokrok és a zelnicecserjék sűrűjét? Nézd, milyen közel jársz a tobozhullató cirbolyafákhoz! Menj bátran a hűs ligetbe!

A mackólány a toboztermő cirbolyafenyők felé vette az útját. Attól kezdve gondtalanul éldegélt az árnyas ligetben. Sebei begyógyultak. Éhség, hőség nem kínozza többé.

Történt aztán, hogy jártában-keltében ember építette éléskamrára bukkant. Hiába figyelmeztette jó előre édesapja, hogy álljon tovább, ha ember építette éléskamra akadna útjába. Az ínycsiklandó illatnak nem tudott ellenállni. Két görbe karját fölemelte, és karmos mancsával kitepte a házikó deszkafalát. Mindennek nekiesett, ami csak volt a bőrtömlőkben és fakádakban. Pácolt, füstölt, sózott halat, szárított húst és rozmárzsírt, mindent elnyelt a bendője.

Erőre kapott a medve, és súlyos léptekkel indult felfedező útra a hét hegy irányába. Bolyongása közben ember állította csapdára lelt. Sok jó falat hullt a verembe: rengeteg fekete és tarka madár! A mackólány kiszedegette a gazdag zsákmányt, és rögtön nekiállt, hogy elfogyassza. Amint megízlelte a nyírfajd húsát, késedelem nélkül felkutatta a csapdákat, és két nap alatt minden hurokra akadt fajdot felfalt. Miután elverte éhét, tovacamogott, mint aki jól végezte dolgát.

Kedvére jött-ment, míg egy napon régi sírhant tűnt elébe. Nosza, rajta! Két karjával ásni kezdett, s a föld alól kikaparta a tetemet. Ettől kezdve minden sírt felbolygatott. Két nap alatt az összes hantot feldúlta a környéken.

Megrakott bendővel tért vissza a ligetbe, a cirbolyafák árnyékába. De éhségét nem csillapította többé az édes fenyőtoboz. Étvágját csak növelte a dombok-völgyek kínálta áfonya és a zöld bokrok közül előpirosuló málna.

Lefogyott, egyre soványabb lett a mackólány. Képe megnyúlt, lógott rajra a bundája. Fáradtan ballagott, szinte vonszolta magát a hegyháton.

— Ég atyácskám — nyögött keservesen —, nézz reám, sorvadó gyermekedre! Éhség gyötör, csontom zörög. Miért hagysz elveszнем étlen-szomjan?

Panaszszavára egy rozsomák jelent meg előtte. Nagyot nézett a medve a vilámsújtotta, odvas fatörzs tetején gubbasztó bundás nénike láttán. Úgy hasonlított hozzá, mintha rokona lett volna, bár a térdéig sem ért.

— Ég atyád azt üzeni, meleg szellő hangján súgja a fülembé, hogy szófogatatlanságodnak iszod a levét — mondta a rozsomák. — Jó tanácsát nem fogadtad meg. Feldúltad és kifosztottad az emberek éléstárát, csapdáját meg temetőjét. Ezért sorvadsz, bizony ezért darvadozol! Most szülőd szavára figyelj: erdőben és réten termő bogyót egyél! Hosszú téli alvásodhoz zsírpárnát friss gyümölcsből gyűjts hátadra és mellkasodra!

Ámult, bámult a mackólány. De még válaszra se nyithatta a száját, s a rozsomák furcsa ugrándozással, bukfencezéssel máris elillant előle. Borzos barna bundácskája és lompos farka eltűnt a fák között.

A medvelány azontúl bármerre lépett, bőven termő cserjésekre, áfonyát, málnát és tőzegbogyót érlelő bokrokra lelt, tobozra és friss gyümölcsre. Régi ereje csakhamar visszatért. Szeme elégedetten csillogott. Ide-oda forgatta fürtös fejét a csodálkozástól: amint beállt az ősz, hátán és mellkasán három állatra való zsírpárna dagadozott.

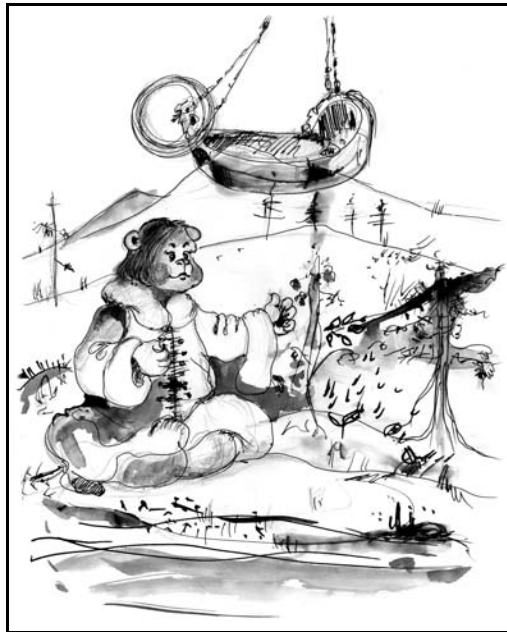
Ha már így felkészült a télre — gondolta —, szálláshelyről is gondoskodnia kell. Szorgos türelemmel keresztgerendás házat épített magának. Fekhelynek öllel hordta

be az illatos száraz fűvet. Jöhetett a tél! Biztos, hogy se fagy, se szél nem hatol át a jól épített ház oldalán. A mackólány nyugodtan aludta át a zord telet.

Így élt Kis Medve sok-sok éven át lenn a Földön, míg tavaszra nyár, nyárra ősz, őszre tél következett. Ám egyszer földi útja lejárt, s elérkezett a visszatérés ideje is. Ekkor a mackólány beült a láncon függő ezüst bölcsőbe. Hagyta, hogy fenséges atya fölhúzza a magasba, s visszavigye régi otthonába.

Ég Atya sietett híriül adni a világnak, hogy szeretett gyermeke hazatért, és a mackólány kedves alakját csillagképben örökítette meg.

Azóta ragyog fenn, a magas égbolton a Kis Medve. A gyepes Föld vándorait és hajósait vezérlő Északi Csillag a mackólány legszebb ékessége.

Péter Katalin illusztrációja

P. Buzogány Árpád

Égtől földig január

Januárban az a nagy hiba,
egy lábon didereg a liba,
ha rámegy, elcsúszik a jégen,
patak vizén nem úszott régen.

Kopálnak a lármás verebek,
égtől földig hópehely lebeg,
fürödni se lehet a porban,
jobb lesz megszállni az udorban.

Ha süt a nap, hasít a hideg
levegő, még a nád se zizeg!
Csupasz az ág, az erdő, minden —
még egy madár se füttyöl ingyen.

Mancsát rázogatja a macska,
nem mer a hóba lépni a csacska.
Amíg a kerítésre mászik,
villanydróton szél citerázik.

Hatalmas szeme van a holdnak,
azt lesi, havaz-e holnap.
És integet a hóembernek:
Nőj nagyot, murokorrú gyermek!

Mátyás napja előtt

Ó, ez a február megfagyal
napfényes melegével,
sapka és nagykabát alatt is
megborzongat, úgy ér el

fagyos ujjával, mint ki tudja,
úgyis megfog, hiába
serénykedek, mindenütt ott van,
és az ember nyakába

éppen csak havat nem dob, szinte
felvisít örömeiben,
úgy élvezi ezt a játékot.
Örülhetek, hogy épen

megúszom, dermedt orral, füllel,
aztán a kályha mellett
dörzsölgetem a kezem, teát
szürcsölök, csak ez kellett,

hogy fölengedjen borús kedvem.
Kint szél füttyül még mindig,
gombóccá húzódott verebek
hallgatnak, felhők hintik

lisztjüket tetőkre, utcákra
együtt nagy téli csenddel,
február pedig pazarol, mert
mindenből többet rendel,

mint amennyi nekünk kellene:
hidegből, szélből, hóból,
ki sem látszunk belőle, napot
alig látunk, egy kóbor

sugár ha ablakunkon pihen,
tovarebbenti hamar
a szél, befüttyint a kéménybe,
mindenkit tovaazavar,

cinéjét, fakopáncsot, csókát,
csak egy hóember, hízott,
kalaptalan, az örül ennek,
tudjuk, hogy ha rá bízod,

májusban is jég lesz a tavon
s jégcsap az ereszekén,
még jó, ha szavazni kell erről,
nincsenek már elegenden.

Érkezik Mátyás nemsokára
s megtöri majd a jeget,
márciusban mosolygós kéknek
láthatjuk majd az eget.